

OBLAČILNA DEDIŠČINA ROGAŠKE SLATINE IN OKOLICE

PRIČEVANJA O OBLAČENJU IN VPLIV TURIZMA NA OBLAČILNO PODOBO¹

KATARINA ŠRIMPF

Moda in oblačenje sta del vsake kulture in del vsakdanjika vsakega posameznika. Oblačila imajo funkcijo varovanja pred vplivi narave in okolja in tudi družbe. Z oblačili se lahko sporazumevamo z okolico, sporočamo svoj družbeni in ekonomski položaj, socialno vlogo ter pripadnost določeni družbeni skupini. Obleka, nakit in drugi dodatki so torej elementi mode, s katerimi okolici sporočamo, kdo smo oziroma kdo bi želeli biti. »Oblačila predstavljajo eno od najbolj osnovnih metod, s pomočjo katere postavljamo sebe in druge v družbeno okolje. Oblačila socializirajo telo v kulturno bitje« (Goodrum 2001: 87).

Moda je kulturni pojav, je »splošna socialna institucija, ki zajema in oblikuje vsega človeka, se pravi, ne le vsega njegovega telesa, temveč vse človekove izrazne načine« (Baš 2004c: 333). Moda daje posamezniku občutek individualnosti in edinstvenosti. Tako je bilo tudi v preteklosti.

Prebivalci širšega območja Rogaške Slatine² so se stoletja oblačili po zapovedih, ki so jih predpisovali vladajoči sloji in družbene norme. Enako kot drugje so se njihova oblačila spreminjala v skladu s spremembami modnih slogov. Oblačilni videz se je razlikoval glede na družbeni sloj, ki mu je posameznik pripadal, čas in tudi prostor.

Zgodnejša pričevanja o oblačenju ljudi iz Rogaške Slatine in okolice

Proučevanje oblačilne kulture ne more potekati brez razpoložljivih virov in za slovensko Štajersko imamo doslej zbrane za sorazmerno pozno obdobje. Gre za podatke o oblačilnem videzu kmečkega prebivalstva, saj sta se večina prebivalstva Rogaške Slatine in tudi celotna okolica vse do druge svetovne vojne ukvarjali pretežno s kmetijstvom. Najbližje plemiško prebivalstvo je bilo v Rogatcu in Podčetrtku.

Prvi pisni podatek, ki opisuje oblačilni videz kmečkega prebivalstva na slovenskem Štajerskem, je iz 17. stoletja, in sicer je iz

¹ Članek je nastal na podlagi diplomskega dela z naslovom *Oblačilna kultura Rogaške Slatine in okolice od 2. polovice 18. stoletja do druge polovice 20. stoletja* pod mentorstvom dr. Janeza Bogataja na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete.

² V drugi polovici 19. stoletja so zasebniki v bližini zdravilišča zgradili vile, in sicer proti bližnjemu kraju Sveti Križ. Nastal je kraj Rogaška Slatina (*Občina Rogaška Slatina* 2008: 1). Danes kraj Rogaška Slatina združuje več zaselkov, ki so bili v preteklosti vasi, ločene od zdraviliškega kompleksa. Raziskava oblačilne kulture se je navezovala na Rogaško Slatino in ostale kraje in vasi v Občini Rogaška Slatina. Pri obravnavi starejšega gradiva pa se raziskava navezuje tudi na kraje v sosednjih občinah Šmarje pri Jelšah, Rogatec in Podčetrtek.

tega obdobja znano, da so v okolici Maribora in Gornje Radgone nosili dolge in kratke suknjiče modre barve (Baš 1992: 124). Za 18. stoletje so viri že nekoliko številčnejši in tudi izčrpnjši. Angelos Baš navaja za to obdobje dva opisa oblačilnega videza na slovenskem Štajerskem.

»J. C. A. von Fyrtag je l. 1753 napisal, da so moški južno od štajerske Drave nosili poleg slabih suknjičev zelo široke hlače, zelo kratke srajce, prevezane s pasom, in široke rjave ali rumene škornje. Ženske so poleti nosile popolnoma bele obleke in tako velike škornje kakor moški; v dežju so se ogrinjale v velike rjube; namesto z avbami so se pokrivalo z umetelno zloženimi rutami. Na celjskem območju so se nosili enako kakor drugod na Spodnjem Štajerskem, niso pa imeli tako širokih škornjev; ženske obleke so bile zelo drobno nagubane.« (Baš 1992: 128)

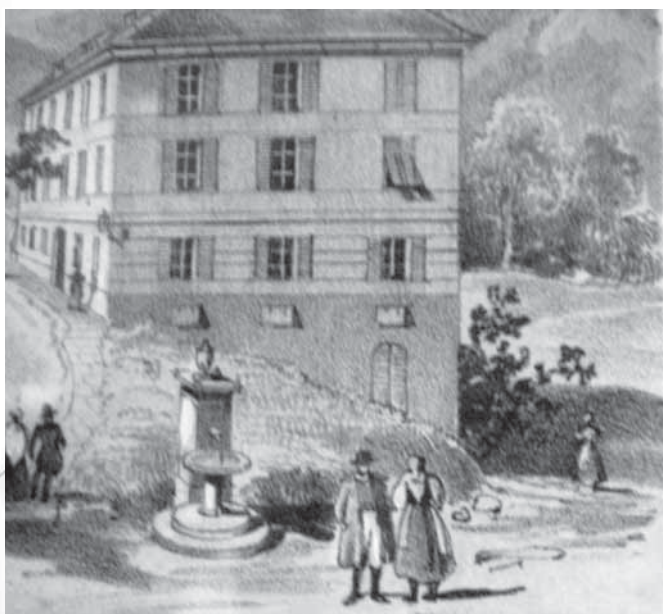

Slika 1: Na upodobitvah so naslikani tudi suknjiči, ki so od pasu navzdol krojeni navzven in imajo okrasno, nazaj zavihano manšeto, kakršna je bila v modi pri plemstvu vse od baroka. (Del freske v Marijini cerkvi na Sladki Gori (Makarovič 2007: 241).)

V 19. stoletju je pričevanj več. Opis iz leta 1810 se na primer glasi: »Kmetje se oblačijo podobno kot Kranjci, razložek je samo v tem, da nosijo svetlomodre suknje in širokokrajne klobuke. Na Štajerskem nisem videl nikogar v cunjah. Ženske se oblačijo še bolj urejeno in so se mi morda zato zdeli vsi obrazi lepi. Njihova noša je kratko modro krilo, rdeč steznik in nenavadno pokrivalo, kakršno je včasih iz žameta, povečini pa iz močno naškrobljenega muslina. Ko je hladno, se ženske oblačijo v rjave kratke suknjiče« (Bronevski po Baš 1984: 17).

Opise oblačilnega videza širše zahodne Štajerske dopolnjujejo krajevno pogojene upodobitve ter opisi in vpisi v zapuščinske inventarje. Najzgodnejše upodobitve oblačenja kmečkega prebivalstva Zgornjesotelskega gričevja, kamor spada tudi občina

Rogaška Slatina, najdemo v Marijini cerkvi na Sladki Gori. Fran Jelovšek je leta 1754 upodobil bolj ali manj vsakdanje oblečene moške in ženske vseh starosti, ki so se ob različnih težavah zatekali k sladkogorski Mariji.³ S fresk je razvidno, da so se ljudje oblačili po šegi alpskega oblačilnega območja, kar nam potrjujejo tudi sočasni opisi. Če pogledamo freske, lahko ugotovimo, da so moški brez izjeme v belih srajcah, izdelanih iz platna. Večina srajc je ohlapno krojena z dolgimi rokavi in ovrtnim obrobkom. Upodobljenih je tudi nekaj rdečih telovnikov, krojenih na enoredno zapenjanje, predvidoma narejenih iz tedaj zelo priljubljene škrlatnega sukna. Večina moških je oblečena v podkolenske hlače, kar je ponovno značilnost alpskega oblačilnega območja. Na podlagi upodobljenih pokrival pa bi lahko sklepali, da so bili v oblačenju razširjeni klobuki s širokimi kraji in nizkim oglavjem (po Makarovič 2007: 243–244). Marija Makarovič v delu *Obleka predela človeka* navaja še več pričevanj o oblačenju kmečkega prebivalstva s tega območja, vendar jih na tem mestu zaradi omejenega obsega ne navajam. Prav tako ne navajam opisov iz del Angelosa Baša in povzemam zgolj temeljne značilnosti.

Slika 2: Izsek iz barvane litografije z naslovom *Stara Rogaška Slatina*, A. Kaiser, okoli 1850. (Zbirka grafik Kurta Müllerja.)

Leta 1810 je Rogaško Slatino obiskal avstrijski nadvojvoda Janez in s seboj pripeljal slikarja Karla Russa, ki je naslikal najstarejšo znano upodobitev Rogaške Slatine (Režek 1964: 34). Leto kasneje, ko se je slikar spet vrnil v zdravilišče, so nastale štiri upodobitve okoliškega prebivalstva (slika 3). Na njih vidimo oblačila alpskega oblačilnega območja, ki so nekoliko drugačna, kakor so bila naslikana skoraj petdeset let prej na Sladki Gori. Iz leta 1811 izvirajo tudi zapisi za naborno okrajno gosposko Rogatec,⁴ ki dopolnjujejo upodobitve iz istega leta.

Kljub tem poročilom pa lahko na slikah Rogaške Slatine iz leta 1850 slikarja Aleksandra Kaiserja zasledimo nekoliko drugače oblečene domačine. Na dveh litografijah⁵ so upodobljene tri ženske in en moški (slika 2). Pri ženski obleki nas preseneti kratkost kril, saj upodobljena krila segajo nekje do sredine meč. O kratkosti kril je poročal že Anton Krempel leta 1845, vendar se je to nanašalo na Goričanke in Pesničanke. Ženske imajo na upodobljenih litografijah oblečena krila z modrci, ki so bele ali rdečkaste barve. Na krilo prišiti modrci so drugačne barve kot krilo. Spodaj imajo rokavce s široko krojenimi rokavi. Upodobljena predpasnika žensk z belimi krili sta najverjetneje barvna, medtem ko je predpasnik na barvnem krilu bel. Zasledimo tudi belo naprsno ruto, ter pokrivanje s pečo, ki je vezana zadaj na tilniku.

Edini upodobljeni moški je oblečen v dolge, bele, priležno krojene hlače, rdeč telovnik, škornje, klobuk in moder plašč, najverjetneje havelok. Ali gre na upodobitvi za domačine, je težko reči, saj so upodobljene figure izredno majhne in nenatančne, tako da lahko iz njih razberemo samo glavne obrise oblačil. Vendar lahko vidimo, da se dokaj skladajo z drugimi znanimi opisi in upodobitvami.

Na podlagi številnih zapisov in upodobitev lahko predvidevamo, da se je prebivalstvo v okolici Rogaške Slatine oblačilo podobno kot v alpskem oblačilnem območju. Če strnemo vse zapise popotnikov in uradnikov ter zapuščinske inventarje in pogledamo še upodobitve v času od leta 1754, ko so nastale freske na Sladki Gori (glej Makarovič 2007, Baš 1984, Baš 1992), do leta 1850, ko je nastala upodobitev zdravilišča Rogaška Slatina, lahko ugotovimo, da so žensko obleko sestavljali rokavci, krilo iz trde bombažne ali lanene tkanine, ki je bilo lahko modre, rjave, črne ali bele barve, lahko je bilo tudi iz nebarvanega ali pa rdeče barvanega platna, cica⁶, zelenega perkala⁷ ali belega valižanskega blaga. Životec, ki se je prišil na krilo, je bil navadno drugačne barve kot krilo, lahko tudi iz modre svile. Rokavci so bili krojeni s širokimi, v ramenih in zapestju drobno nabranimi rokavi, zaključeni z ozko zapestno manšeto, ki je bila lahko pretkana ali vezena z modro nitjo in je opazna tudi pri ženski obleki. Navadno so bili narejeni iz hodničnega ali tančičnega platna, lahko pa so bili tudi iz muslina. Najpogostejša barva predpasnika je bila modra, pogosta je bila tudi črna barva, kadar je bil material svila ali taft, v zapuščinskih inventarjih pa so omenjeni še predpasniki iz belega muslina, rožastega cica, kambrika in beli vezeni predpasniki. Priljubljene so bile naprsne rute različnih barv, ki jih zasledimo na več upodobitvah. Prav tako vidimo verižčaste pasove z visečim delom, na katerega so obešale ključke in nož. Med pokrivali najpogosteje zasledimo ploske, iz blaga krojene avbe iz platna, lahko tudi iz cajga, pikeja z belimi in črnimi čipkami. V zapuščini Terezije Dietrich iz Rogaške Slatine in Ane Parcher iz Rogatca sta vpisani zlati avbi, za kateri se ne ve, ali sta to kranjski avbi z zlatim čelnikom ali priležni štajerski avbici, ki sta nekoliko bolj razširjeni na avstrijskem Štajerskem. Najpogostejše obuvalo so bili škornji in nizki čevlji. O nogavicah izvemo, da so bile najpogostejše volnene, bele in rdeče barve in da so jih pogosto kupovali.

³ Slikarji so pogosto slikali ljudi po slikarskih predlogah ali pa ljudi, katerih podoba jim je bila najbolj znana. Vprašanje, ali je Franc Jelovšek resnično slikal okoliške prebivalce in ne prebivalcev rodnega Mengša, ostaja nerešeno. V tem članku se ne bom spuščala v razreševanje tega problema, ampak bom upodobitve na freskah v Marijini cerkvi na Sladki Gori jemala kot upodobitve okoliškega prebivalstva.

⁴ Zapisi izvirajo iz obsežne zbirke topografskih podatkov, ki so nastali po vprašalnicah nadvojvoda Janeza (1811) in Georga Götha (1842).

⁵ Izseka iz obeh litografij sta objavljena v diplomskem delu.

⁶ Cic je cenena potiskana bombažna tkanina. (SSKJ 2010)

⁷ Perkal je gosta in tanka, navadno drobno potiskana bombažna tkanina. (SSKJ 2010)

Slika 3: Takšen oblačilni videz se je ohranil najverjetneje nekje do 50. let 19. stoletja, nato pa so se začeli ljudje pod vplivom tedanje mestne mode oblačiti drugače. Poenotil se je kroj oblačil, ki so jih nosili, vendar je individualnost oblačilnega sloga ostala. (Slika kmeta s Spodnje Štajerske na meji s Hrvaško – med Rogatcem in Krapino. Karel Russ, 1811 (Geramb 1934: 229).)

Moško obleko je najpogosteje sestavljala bela srajca iz hodničnega platna, krojena s stoječim ovratnikom in ožjo obrobo, ki zaključuje rokavno manšeto. Pogoste so irhaste hlače. Na podlagi s Kranjskega ohranjenih irhastih hlač lahko primerjalno predvidevamo, da ima oprijeto krojena hlačnica spodaj ob straneh krajši razporek in na vsako stran po en ozek, večinoma črn ali rdeč trak za zavezovanje hlačnic. Spredaj je namesto hlačnega razporka na obeh zgornjih delih pravokotno vrezan kos blaga, ki se zapenja na vsako stran pasu z enim kovinskim gumbom. Lahko predvidevamo, da je bil osnovni kroj vseh podkolenskih hlač enak, četudi so bile narejene iz črno barvanega platna, sukna kakšne druge barve ali usnja. Telovnik je bil najpogosteje rdeče ali modre barve iz sukna ali flanele. Suknja škrlatno rdeče, lahko tudi modre barve je bila narejena iz sukna ali lodna. Plašč ni bil pogost del moške oprave. Sklepamo, da gre pri plaščih za modno, v času bidermajerja priljubljeno oblačilo, havelok, ki se je po šegi imenitnejših meščanov udomačilo tudi pri nekaterih vaških veljakihi. Moška oprava je vsebovala še rdečo opasnico, modre ali bele volnene nogavice, škornje in širokokrajni klobuk, pod katerega so nosili tudi čepice.

Prve litografije izvirajo iz 30. let 19. stoletja, na katerih vidimo oblačila, izdelana po modi bidermajerja in romantike. Moški so v frakih in salonskih suknjah, s svetlimi hlačami, ki so se napenjale prek čevljev. Pomembna dodatka sta bila kravata in sprehajalna palica. Ženske so naslikane s širokimi krili, kar so jim omogočala široka ter številna spodnja krila oziroma krinoline, prek katerih so oblačile obleko, ki je bila v pasu močno stisnjena. Rokavi oblek

so izredno široki, zaradi česar so dobili ime gigots ali koštrunje stegno (Krašovec Pogorelnik 1997: 154–155).

Od druge polovice 19. stoletja do prve svetovne vojne

Oblačila kmečkega prebivalstva so se v tem obdobju bolj intenzivno kot dotlej začela spreminjati pod vplivom oblačilne mode. Pokrajinsko obarvane razlike v oblačilih so se v odročnejših krajih ohranile nekje do 70. let 19. stoletja, posamezni drobci pa do prve svetovne vojne. Vendar se je pri večini slovenskega prebivalstva uveljavil bolj ali manj enoten oblačilni videz, kar izpričujejo tudi podrobni opisi v *Etnološki topografiji slovenskega etničnega ozemlja* za občino Šmarje pri Jelšah (Sok 1991).

Ženske naj bi konec 19. stoletja (torej bi lahko rekli, da to velja za celotno 2. polovico 19. stoletja, op. p.) ob delavnikih nosile belo platneno ali pa barvano volneno krilo na pas, prek katerega so nosile še moder ali črn bombažen predpasnik. Zgoraj so nosile bele rokavce, prek njih pa »oprijeto jopo iz kambrika ali druka (kamertubasta kočemajka) modre barve« (Sok 1991: 146). Pogoste so bile pletene dokolenske nogavice iz sivkaste volne, ki so jih obuvale v visoke črne usnjene oprijete čevlje na vezalke. Kot pokrivalo so pogosto uporabljale »vzorčasto bombažno in pod

Slika 4: Na litografijah, ki prikazujejo zdravilišče Rogaška Slatina, vidimo goste, ki so oblečeni po sočasni oblačilni modi. Pri obeh spolih je bila modna silhueta peščene ure, kar so tako moški kot ženske dosegali z nošnjo korzetov. (Stara direkcija okoli leta 1840 (Vardjan 2004: 34).)

brado zavezano ruto« (Sok 1991: 146). Ob prazničnih dneh in ob nedeljah je bilo pogosto krilo na modrc iz temnomodrega tanjšega volnenega blaga. »Pod njim je nosila iz belega bombažnega platna krojeno srajčko (berkalasti rokavci), ki je segala nekoliko čez pas. Na rob ovratnega in zapestnega dela so bili prišiti šapotnli – do tri centimetre širok trak, položen v drobne, približno polcentimetrskе gube – iz istega blaga, kot so bili rokavci« (Sok 1991: 146). Priljubljene so bile tudi kočamajke, pod katero so si zavezovale široko krojene črne klotaste predpasnike. »Obuta je bila v bele bombažne, popčasto pletene nogavice in v mešestraste visoke čevlje, narejene iz črnega usnja ali gladkega črnega žameta. Lase je imela spletene v kito, to pa zvito na temenu. Čez lase je bil privezan približno 3 cm širok žameten trak, ki se je nekoliko videl spod rute, zavezane pod brado« (Sok 1991: 146). Za to, da so ženske res oblačile krilo na modrc tudi na območju Rogaške Slatine, sem dobila eno samo potrditev. Informatorica se je namreč spomnila, da je njena stara mama imela doma obleko na modrc, ki pa so jo kot otroci uničili, ker so jo uporabili za pustno preobleko.

Glede na to, da so moški v zgodovini vedno prej sprejemali modne novosti kot ženske, lahko predvidevamo, da so v tem obdobju že skoraj povsem opustili nošnjo dokolenskih hlač, ki so jih zamenjali za dolge hlače, kakršne poznamo še danes. V *Etnološki topografiji slovenskega etničnega ozemlja* za občino Šmarje pri Jelšah najdemo naslednji zapis: »Sredi 19. stoletja so bile moške hlače priležnejše ali ohlapnejše krojene iz temnejšega sivega domačega suknja ali črno barvane irhovine. Praviloma so bile pod kolenom opremljene z jermenikom. Ob koncu 19. stoletja so bile hlače krojene že iz industrijskih tkanin temnih barv (siva, črna). Le deloma so bile tudi še v naslednjih desetletjih narejene iz domačega platna. V začetku 20. stoletja so se moške hlače pod modnimi vplivi nekoliko zožile ali razširile. /.../ V začetku in sredi 19. stoletja je bila moška srajca narejena iz grobega ali pražnjega platna. Bila je na splošno brez ovratnika in do srede prsi prerezana, zapeta z gumbi ali zavezana z ozkima belima trakoma. Ob koncu 19. stoletja so bile vsaj pražnje srajce narejene iz raznih kupilnih, toda še vedno belih tkanin. Pred prvo svetovno vojno so imele pražnje srajce pokončne ovratnike. /.../ Del moške garderobe je bil tudi telovnik, ki je bil pred prvo svetovno vojno krojen iz črnega, temnejšega zelenega ali progastozelenega, rjavvega in rdečega žameta. Spredaj so bili koničasto izrezani s priležnim polkrožnim ali koničastim ovratnikom. Na vsaki strani spodaj je bil žep, tretji pa na levem prsnem delu zgoraj. Zadnji del telovnika je bil podložen s progastim blagom. Zapenjali so jih večinoma z gosto našitimi svetlejšimi kovinskimi gumbi. /.../ Pražnji telovnik je bil krojen iz enakega blaga kot suknjič in hlače« (Sok 1991: 161). Oblačilni videz z elementi iz začetka 19. stoletja se je na tem območju ohranil skoraj do preloma stoletja. Kljub gospodarski krizi slovenskega podeželja v sredini 19. stoletja se je oblačilna podoba kmečkega prebivalstva vse bolj približevala trški in mestni. »Čim bolj se je kmet osvobajal podrejenosti višjim družbenim plastem, tem svobodnejše se je oblačil« (Paladin 2007: 5). Te spremembe so se kazale predvsem pri pražnjem oblačilnem videzu slovenskega kmeta, saj so se spremenili kroj, barva in materiali oblačil in tudi odnos do oblačenja. Proces poenotenja kmečkega oblačilnega videza je trajal skoraj pol stoletja, saj spremembam niso povsod sledili z enako hitrostjo (Paladin 2007: 5).

Doslej edini meni znani fotografiji, ki izvirata iz proučevanega območja in sta iz 2. polovice 19. stoletja, kažeta nazorno podobo z gledovanja po sočasni oblačilni modi mestnega okolja. Na podlagi oblačil lahko sklepamo, da gre za premožnejše družine, ki so sledile sočasni modi. Na starejši fotografiji družine (slika

Slika 5: Fotografija družine, konec 19. stoletja. (Iz arhiva avtorice prispevka.)

5) vidimo, da so vsi moški oblečeni v belo srajco ter dolge hlače, telovnik in suknjič iz istega ali podobnega blaga. Mlajša dečka nimata nobenega dodatka, medtem ko imata starejši deček in oče kravato in metuljček. Klobukov na sliki ni, čeprav so bili stalni dodatek moške obleke. Ženska je oblečena v dvodelno obleko iz karirastega blaga, pod katero je oblekla belo srajčko, od katere lahko vidimo samo ovratnik in rokavne manšete. Zgornji del obleke je narejen kot nekakšna jakna ali kočamajka, ki se spredaj zapenja z gumbi. Krilo je dokaj široko in je narejeno v treh plasteh. Prva plast je nekoliko krajša in sega nekako do pod kolen ter nima nobenega okrasa. Naslednji dve plasti, ki sta pod zgornjo, pa sta že nekoliko daljši in imata prišit rob iz nagubanega blaga. Po kroju te ženske obleke lahko sklepamo, da je bila fotografija družine posneta v 70. ali 80. letih 19. stoletja.

Druga je fotografija (slika 6) skupine štirih žensk v nekoliko drugačnih oblekah, na podlagi katerih sklepamo, da je bila posneta konec 19. stoletja. Obleke na posnetku so temnih barv z nabranimi rokavi in močno gubanimi prednjimi deli. Krila so narejena iz istega ali podobnega blaga kot zgornji deli ter so že krojena na pole, kar jim je dajalo obliko črke A. Zanimive so tudi frizure, ki ne bi bile prav nič posebnega, če ne bi fige na temenu dopolnjevali kratko postrizeni sprednji lasje, kar nas spodbuja k misli, da te ženske niso bile nujno kmečkega stanu.

Ob koncu 19. stoletja so med oblačilnimi materiali, ki so bili dostopni podeželskemu prebivalstvu, prevladovale temne barve. Meščanke in tržanke so si svoja oblačila dale šivat v sijočih in gladkih materialih, ki so poudarjali slovesnost in elegantnost oprave, kmetice so jih pri tem posnemale in kot modno še posebej dobro sprejemale črno barvo (Paladin 2007: 10).

Slika 6: Fotografija s konca 19. stoletja.
(Iz arhiva avtorice prispevka.)

Modo premožnejših slojev druge polovice 19. stoletja vidimo na upodobitvah iz tega obdobja, ki prikazujejo goste zdravilišča. Oblačenje moških je bilo bolj preprosto, praktično in monotono, medtem ko so ženska oblačila predstavljala ogledalo uspešnosti moža njihovih nosilk, zato so bila razkošna, potratna in polna različnih dodatkov. Vsi deli moške obleke, hlače, telovnik in suknjič, so bili najpogosteje narejeni iz istega blaga. Zapenjanje je bilo eno- ali dvoredno. Preko so oblačili plašče različnih krojev (havelok, ulster, palet). Za srajco niso kupovali najboljšega blaga, zato so nanjo pripenjali oprsje, ovratnik in zapestnike. Ženska moda se je v času 2. polovice 19. stoletja precej spreminjala. V času drugega rokokoja (1845–1865) so bile priljubljene krinoline s podaljšanim zadkom, životec pa je bil stisnjen in podaljšan v konico. Kasneje se široke krinoline umaknejo modi »tournure«. Ozadje oblek je bilo močno poudarjeno s pomočjo žičnatega ogrodja ali žimnatih blazin. Moda tournure izgine v 70. letih 19. stoletja, takrat postanejo obleke pretirano ozke in povite, steznik je podaljšan preko bokov. V 80. letih se moda tournure vrne v obliki »cul de Paris«. Bogato drapirana krila so se širila samo zadaj, sprednji deli oblek pa so bili gladki, ozko poviti in visoko zapeti z gumbi (Krašovec Pogorelčnik 1997: 155–158). V času, imenovanem art nouveau (1890–1910), se moška obleka ni spremenila. Moški so še vedno nosili tridelne obleke, ki so jih sestavljali hlače, telovnik in suknjič. Pri ženskih oblačilih ni bilo več imitacij preteklih oblačilnih slogov. Novi slog oblačenja so poimenovali edvardijanski. Zanj je bila značilna izrazita S-linija, ki so jo ženske dosegale s pomočjo steznikov. Priljubljene so bile visoko zapete bluze, ki so bile spodaj ohlapno razširjene, rokavi so bili v ramenih bogato nabrani, nato pa zožani in od komolca do zapetja oprijeti. Krila so bila spodaj razširjena in zadaj podaljšana v vlečko (Krašovec Pogorelčnik 1997: 159–160).

Pričevanja od prve svetovne vojne do sredine 20. stoletja

Obdobje 1. polovice 20. stoletja je izredno bogato z viri za proučevanje oblačilne kulture. Pogosti so pisni viri in fotografije, veliko pa je tudi ljudi, ki se še spominjajo oblačilnega videza ljudi v svoji mladosti. Na podlagi pogovorov z informatorji in

fotografij iz začetka 20. stoletja sem lahko ugotovila, da v obdobju do prve svetovne vojne skoraj povsem izginejo elementi pokrajinsko opredeljivega oblačilnega videza in se uveljavi poenotena podoba oblačenja. Vendar se je ohranilo še nekaj pričevanj, da so se tudi v 1. polovici 20. stoletja ohranili določeni kosi, ki so nakazovali na preteklo oblačilno raznolikost. Kjer je bilo izrazito pomanjkanje in revščina, so nosili oblačila iz domačega lanenega platna, ki so ga izdelovali sami.

Krilo je bilo navadno krojeno na pas in je segalo nekje do gležnjev, predvsem zadaj pa je bilo drobno nabrano. Takšno krilo se je postrani na pasu zapenjala z enim gumbom. Nekatere ženske so nosile krila, krojena po zgledih izpred prve svetovne vojne, tudi kasneje. Barva kril je bila praviloma temnejša: črna, rjava, modra, zelena in rdeča. Pod krilom na pas so ženske nekje do prve svetovne vojne nosile spodnja krila ali untare, nato pa so jih začele postopoma opuščati.

Spodnje hlače v vaškem okolju niso bile ravno pogoste. Še po drugi svetovni vojni marsikatera ženska v vaškem okolju ni imela spodnjih hlač. Starejše ženske jih niso nosile še celo v 2. polovici 20. stoletja. Prvotno so bile spodnje hlače narejene iz dveh s parom povezanih hlačnic in so bile v koraku preklane. Takšnim hlačam so se pogosto posmehovali in jim dajali različna imena (tomazek, ritna žalost). Kasneje so bile hlače v koraku že zašite, a so še vedno ostajale dolge nekje do kolen. Pri obeh krojih so bili lahko konci hlačnic okrašeni s čipko.

Pražnja obleka se od delovne ni bistveno razlikovala. Edina večja razlika je bila v blagu. Kroj je ostal enak, morda so si krila, ki so jih nosile vsak dan, nekoliko manj nagubala. Krila, ki so jih nosile ob delavnikih, so bila narejena iz trpežnega cajga⁸ ali pa iz tankih potiskanih bombažnih tkanin, kot so cic, druk, kamerhut ali dilen (Sok 1991: 160).

Slika 7: Pomembni moški modni dodatki so bili ura z verižico, manšetni gumbi, kravatne igle in sprehajalna palica. (Tempel nad vrelcem, F. Schlegel, okoli 1900. Zbirka grafik Kurta Müllerja.)

Predpasnik je bil do konca 19. stoletja obvezen del ženske obleke. V 1. polovici 20. stoletja se je nošnja predpasnika ob pražnji obleki opuščala, vendar so ga ženske kljub temu še pogosto nadele kot okrasni element. Boljši predpasniki so bili največkrat narejeni iz atlasa⁹ ali drugih svilenih tkanin. Praviloma so bili temnejših

⁸ Cajg je groba in trpežna bombažna tkanina; hlačeovina. (SSKJ 2008)

⁹ Atlas je svilena tkanina, ki se blešči zlasti na pravi strani. (SSKJ 2008)

barv (temno modra, črna, temno rjava). Bele predpasnike so ženske pogosto nadele ob delu v kuhinji oziroma pri opravljanju del, kjer je bila pomembna čistoča. Predpasniki, ki so jih ženske nosile doma, za delo, so bili najpogosteje narejeni iz potiskane bombažnega blaga ali klota¹⁰. Ti niso bili okrašeni in tudi največkrat niso bili nabrani, saj je bila njihova naloga varovanje obleke pred umazanijo.

V začetku 20. stoletja so ženske zraven krila na pas nosile še priležno krojene jopiče. Bluze so bile v 1. polovici 20. stoletja oblačilo mlajših žensk. Priljubljeni so bili tudi zgornji deli, ki niso bili ne jakna ne bluza. Takšni kosi so bili narejeni iz dveh delov. Osnova je bila kroj jakne oziroma bluže, odvisno od zelenega videza, kot dodatek pa so bili na sprednjem delu vstavljeni tako imenovani plastroni. To so bili vstavki, ki so dajali videz bluže, vendar niso bili krojeni v popolno bluzo. Takšni kosi oblačil so dajali iluzijo, da so ženske pod zgornjim kosom oblačil nosile še enega. Mlajše ženske so pred prvo svetovno vojno raje posegale po svetlejših barvah bluz in temnejših krilih, po njej pa je svetla bluza postala splošno sprejeto oblačilo. Že prej so bile bluže iz trpežnejših in cenejših materialov stalnica pri delovnih oblačilih.

Slika 8: V podeželskem okolju so ženske prek bluz in jop proti mrazu ogrinjale še plete. To so bile iz volne pletene trikotne rute, ki so si jih ženske pogosto naredile same. Pred prvo svetovno vojno so bile priljubljene tudi okrasne naprsne rute, ki so si jih na prsih prekrižale in zataknale za predpasnik. (Delavci v polnilnici, izsek iz razglednice. Zbirka razglednic Osrednje knjižnice Celje.)

Rute so bile obvezno pokrivalo starejših ob nedeljah, ko se je šlo k maši, ter ob vsakodnevem delu. Mlajše so jih hitreje opuščale in so si jih nadele samo ob nedeljah in ob nekaterih delih. Praznje rute so bile svilene z vtkanim vzorcem. To so bile tako imenovane židane rute, ki so bile praviloma svetlejših barv (svetlo rjava, svetlo zelena, bež) (Makarovič 2007: 276). Rute, ki so jih nosile ob delu, so bile pisane ter narejene iz potiskanega bombažnega blaga.

Po podatkih, ki sem jih dobila, so nogavice segale nekoliko nad koleno, ženske so si jih s trakom privezale ali nad kolonom ali pa tik pod njim. Pozimi so največkrat nosile nogavice, narejene iz domače preje. Te so bile večinoma svetlih barv (siva, umazana bela, bež). Kupljene bombažne nogavice so bile navadno temnejših barv (črna, rjava, siva, zelena) in gladko pletene.

¹⁰ Klot je gladka enobarvna bombažna tkanina za podloge, delovne halje, prešite odeje. (SSKJ 2008)

Najpogostejše praznje in delovno obuvale so bili visoki čevlji na vezalke s peto, imenovani punčuhi. Ti so bili narejeni priležno po nogi nekje do sredine meč ali malo nižje, vsekakor pa nad gležnji. Delovni čevlji so bili iz svinjskega usnja, medtem ko so bili boljši čevlji narejeni iz boksa¹¹. Šele po prvi svetovni vojni so v navado prišli nizki čevlji s pasom.

Slika 9: V 1. polovici 20. stoletja so imele ženske skoraj brez izjeme dolge lase. Te so si nato spletale v eno ali dve kiti, si jih ovile okoli glave ali pa zvile na temenu ali malo višje v figo. (Praznje oblečeni dekleti iz Cerovca pod Bočem; po prvi svetovni vojni.) (Iz arhiva avtorice prispevka.)

Po fotografijah in pričevanjih je bil nakit pri kmečkih ženskah precej redek. Nosile so ga premožnejše ženske. Te so se največkrat okitile s kakšnim prstanom, uhani, broško, morda kakšno verižico ali z uro na verižici (Makarovič 2007: 317). Najpogosteje pa so ženske nosile poročne prstane, okrasni so bili redki. Na nekaterih fotografijah je možno opaziti pri praznje oblečenih ženskah pod ovratnikom pripeto broško in tudi uro z verižico, ki jo imamo za nakit. Takšne ure so nosile samske ali poročene ženske z večjih kmetij. Ženske so uro z verižico nosile okoli vratu in zataknjeno za pas predpasnika ali krila. Potem pa so se sčasoma uveljavile ročne ure, ki so jih nosile na levem zapetju.

Zgoraj opisan oblačilni videz žensk v tem obdobju velja predvsem za obdobje do sredine 20. let 20. stoletja. Takrat pa so se tudi ženska oblačila na podeželju že skoraj povsem približala

¹¹ Boks je usnje iz goveje ali konjske kože. (SSKJ 2008)

sočasni oblačilni modi v mestih. Priljubljene so bile predvsem enodelne obleke s spuščnim pasom in dolžino do sredine meč. To obleko so dopolnjevali še nizki čevlji s peto, ki so se prepenjali s paskom.

V 20. letih 20. stoletja je moda narekovala oblačila, ki so prikrivala ženske obline, zato so bile priljubljene srajčne obleke, plisirana in nagubana krila asimetričnih dolžin, kostimi in športne pletenine. Rob kril se je v tistem času dvignil tudi do kolen. Kot modni dodatki so bile priljubljene dolge biserne ogrlice, rokavice, šali in cigaretni ustniki.

Slika 10: Oblačilna moda 20. let 20. stoletja je poudarjala ideal vitkega in ploskega deškega telesa, zato so bila ženska oblačila preprosto krojena, s poudarjeno vzdolžno linijo, pas pa je bil spuščen na boke, kar je zakrivalo naravne obline. (Gosti zdravilišča, fotografija, posneta leta 1924. Zbirka Muzeja novejšje zgodovine Celje.)

Moška obleka je bila v 1. četrtletju 20. stoletja sestavljena iz srajce, hlač, telovnika ali lajbiča in suknje, ki pa je praviloma niso oblačili za delo.

Osnovni kroj dolgih hlač se vse od konca 19. stoletja do danes ni bistveno spremenil. Pod vplivom mode sta se širili in ožili le hlačnici. Najbolj se je menjalo blago, iz katerega so bile narejene delovne in pražnje hlače. Pražnje hlače so bile praviloma temnejših barv (siva, črna, rjava), redkeje črtaste. Narejene so bile iz volnenega in polvolnenega blaga, najpogosteje iz kamgarna¹² (Makarovič 2007: 227). Delovne hlače so bile narejene iz bolj trpežnega cajga. Revnejši so nosili takšne hlače tudi ob nedeljah. Revnega si od premožnega razločil ravno po blagu, iz katerega je imel narejene hlače.

Najpogosteje so bile bele srajce, narejene iz bombažnega blaga ali platna, ki so bile na sredini prerezane nekje do žličke ali največ do popka in so se zapenjale z gumbi. Pražnje srajce so imele bodisi stoječ, polkrožno položen ali koničasto krojen ovratnik. Zlasti delovne srajce so bile krojene s stoječim ovratnikom in brez manšet (Makarovič 2007: 220). Pri moških so se v 30. letih pojavile srajce na kuler. Srajce so imele ovratnik in manšete, ki se jih je dalo pripeti. Ob boljših priložnostih so si tako nekateri moški, ki srajce sicer niso imeli, pod suknjo pripeli le ovratnik in manšete (Sok 1991: 148).

Prav tako kot hlače se tudi telovniki v obravnavanem obdobju niso dosti razlikovali od telovnikov iz 2. polovice 19. stoletja in niti ne od današnjih modnih telovnikov. Edina razlika je ta, da so bili pri tedanjih telovnikih priljubljeni različno oblikovani ovratniki, čeprav so nosili tudi takšne s koničastim izrezom.

Narejeni so bili iz istega blaga kot hlače. Takšna kombinacija je bila priljubljena pri pražnji obleki, medtem ko so nosili za delo telovnik iz cajga ali kakšen ponošen pražnji telovnik.

Del moške obleke je bil tudi suknjič, ki je bil narejen iz enakega blaga kot hlače in telovnik. Vendar to ni bilo nujno, saj je bilo dobro blago za pražnjo obleko precej drago. Revnejši moški so si zato postopoma kupovali pražnja oblačila, pri čemer se je zgodilo, da blago hlač, telovnika in suknjiča ni bilo enako.

Klobuk je bilo v 1. četrtletju 20. stoletja splošno razširjeno pokrivalo, ki so ga nosili tako mladi kot stari, revni kot bogati.

Najpogosteje so moški v čevlje obuvali doma narejene nogavice svetlih barv. Po prvi svetovni vojni pa so takšne nogavice izpodrinile strojno pletene bombažne nogavice. V čevlje so vsaj revnejši moški redko obuvali nogavice, najpogosteje so si noge ovijali v pravokotne krpe, ki so jih imenovali fece.

Moški so najpogosteje nosili čevlje na vezalke, ki so segali malo nad gležnje. Čevlji, ki so jih nosili za vsak dan, so bili narejeni iz svinjskega usnja. Takšne čevlje so revnejši nosili tudi ob nedeljah, saj si boljših niso mogli privoščiti. Nekoliko boljši čevlji pa so bili iz boksa. Škornji naj bi bili v 19. stoletju splošno moško obuvalo, a v 20. stoletju po mnenju informatorjev ne več. Škornje so si namreč lahko privoščili samo premožnejši, saj so bili precej dragi.

Slika 11: Tako kot dandanes je bila večina moških postrizena na kratko, tisti, ki so imeli dolge lase, so veljali za čudake. Moški so si svoje kratke lase česali ali nazaj ali na stran, redko na prečo sredi glave. Takrat so bili pri moških priljubljeni tudi brki, medtem ko so se po drugi svetovni vojni uveljavili kratko pristriženi. (Učiteljska družina, začetek 20. stoletja.) (Iz arhiva avtorice prispevka.)

¹² Kamgarn je tkanina iz česane volnene preje. (SSKJ 2008)

Nakit je bil pri moških precej redek. Prstanov, tudi poročnih, v kmečkem okolju niso nosili, saj bi se zaradi narave dela hitro izgubili, še redkejši so bili okrasni prstani. Nekateri moški naj bi v enem uhlju nosili uhan, vendar na fotografijah to ni vidno. Ti uhani so bili načeloma preprosteje oblikovani kot ženski. Ena od oblik moškega uhana je bil t. i. murček. Ura na zlati ali srebrni verižici je bila priljubljen moški dodatek, ki pa ni bila samo nakit, ampak je imela tudi praktično vlogo. Kdor je imel verižico, je praviloma nosil odpet suknjič, da se je le-ta videla, saj je zlata ali srebrna verižica za uro pomenila prestiž (Makarovič 2007: 314).

Kot lahko vidimo na podlagi zgoraj narejenih opisov, se moška moda v začetku 20. stoletja ni bistveno razlikovala od mode iz konca 19. stoletja. Pravzaprav so glavne poteze ostale enake vse do danes. Če pa potegnemo vzporednice z moško modo iz konca 19. stoletja, je ta v začetku 20. stoletja postala bolj mladostna, udobnejša in barvno pestrejša. Suknjiči so postali nekoliko daljši kot v preteklem obdobju. Modne so postale hlačne naramnice. Pod suknjiče so oblačili barvaste in vzorčaste srajce, ki so imele bele ovratnike. Kravate so bile različnih oblik in velikosti. Za šport so moški oblačili dokolenske hlače, imenovane pumparice, dokolenske nogavice in športne pletenine. Vendar se tak način oblačenja pri podeželskem prebivalstvu razširi šele v 30. letih 20. stoletja.

V času med obema vojnoma se predvsem ženska moda na podeželju drastično spremeni. Večina žensk ne nosi več dolgih in širokih kril ter krojev oblačil iz začetka stoletja. A kljub temu so oblačila podeželskega prebivalstva za sočasno modo nekoliko zaostajala.

Ideal lepote 30. in 40. let 20. stoletja je bil plečat, možat moški širokih ramen, kar so poudarjala tudi oblačila. Hlače so bile široke, prav tako reverji na suknjičih. Priljubljeni so bili telovniki in črtaste »gangsterske« obleke. Kot športno oblačilo so se uveljavile pumparice, vojaške hlače s škornji in kapice s šiltom. V času druge svetovne vojne je bila moda pod velikim vplivom vojaških uniform. Po vzoru vojaških pilotov so bili priljubljeni kratki suknjiči z zadrگو in usnjeni podloženi jopiči. Ženska moda je bila umirjena, zadržana in prefinjeno elegantna. Ideal je bila vitka ženska, s širokimi rameni in ozkim pasom. Krila so bila ozka in so segala do sredine meč. Marlene Dietrich je

Slika 12: Glede na podatke o oblačenju, ugotavljam, da so v tem obdobju tudi na podeželju že povsem prevzeli poenoten način oblačenja ter sledili sočasnim modnim smernicam, čeprav ne v celoti. (Družba Slatinčanov na izletu, 30. leta 20. stoletja.) (Iz arhiva avtorice prispevka.)

popularizirala hlače in moška oblačila. Uporaba ličil je postala splošno razširjena. Tudi ženska oblačila so bila v vojnem času pod vplivom videza uniform. Zaradi vsesplošnega pomanjkanja so bila oblačila preprosta, praktična in ne pretirano potratna pri materialu. Enako kot pri moških, so tudi pri ženskah poudarjala širino ramen, v nasprotju z ozkim pasom in ozkimi krili. Ženske so v vojnem obdobju nosile fantazijske klobuke in imele feminilne nakodrane pričeske, da so bile lepe in glamurozne.

Med podeželskim prebivalstvom je sledenje sočasni modi precej izrazito pri praznjih oblačilih. Tam lahko vidimo ženska oblačila ozkih silhuet in kratkih dolžin kril. Vendar je bil ženski kostim še vedno redkost, bolj so bila uveljavljena temna krila in bele bluze ali pa enodelne obleke. Pri ženskem oblačilnem videzu se je pojavila še ena novost. Po drugi svetovni vojni so prišli v modo kratki lasje. Ženske, ki so si lase takrat ostrigle, so bile pogosto tarča neodobranja okolice. Zato se mnoge ženske niso ostrigle tudi mnogo kasneje. Pogosto jih je šele starost prisilila, da so si ostrigle svoje dolge lase.

Pri moških se praznja obleka ni bistveno spremenila. Priljubljeni so postali širše krojeni suknjiči ter pletenine in dokolenske hlače, imenovane pumparice, ter jahalne hlače, ki so jih imenovali rajdhodne.

Oblačenje otrok

Prve upodobitve, ki pričajo o oblačenju otrok, vidimo na freskah v cerkvi na Sladki Gori. Na treh vidimo mater, ki pestuje v štručko povitega dojenčka, otroka v beli srajčki z dolgimi rokavi, dečka, oblečenega v rjav, daljši suknjič, sivomodre dokolenske hlače in nizke čevlje z zaponko, ter deklico, oblečeno v bele platnene rokavce s tričetrtinskimi rokavi, rdeče krilo na pas in bel predpasnik z vodoravnimi progami. Deklica ima na glavi belo platneno avbo s temnim okrasnim trakom (Makarovič 2007: 320–321).

Tudi na upodobitvi Karla Russa (slika 3) iz leta 1811, ki prikazuje oblačenje med Rogatcem in Krapino, lahko vidimo upodobljeno deklico. Najverjetneje ima oblečeno krilo na pas, pod katerim nosi bele rokavce, okoli pasu pa ima opasan bel predpasnik z drobnim vzorcem. Deklica ima čez ramena položeno belo naprsno ruto, ki skriva životec krila. Na glavi ima belo platneno priležno avbico z belim čelnikom, »ki ga obroblyajo rdeče proge in na sprednjem delu v gube položen trak« (Makarovič 2007: 321).

Naslednje viře, ki kažejo oblačilno podobo otrok, srečamo spet konec 19. stoletja na fotografijah, ki prikazujejo zdravilišče in njegove goste. Med premožnimi so bila takrat in še v obdobju do prve svetovne vojne za dečke priljubljena oblačila v slogu mornarskih oblek ter dvodelnih kompletov, ki so jih sestavljale priležne dokolenske hlače, preprost, visoko zapet jopič in visoki, škornjem podobni čevlji. Na podlagi fotografij lahko sklepamo, da je bila takšna oprava namenjena igri v naravi. Praznja obleka dečkov je bila enaka praznji obleki odraslih moških. Tako so dečke oblačili v dolge hlače, belo srajco, telovnik in suknjič. Deklice iz premožnejših družin so bile oblečene v krila, ki so segala do kolen, in visoke čevlje. Obleke deklic so bile pogosteje kot obleke žensk svetlih barv.

V istem obdobju so oblačila kmečkih otrok kazala drugačno podobo. Na fotografiji otrok iz leta 1901 vidimo, da je bilo za obleke deklic priljubljeno pisano, potiskano blago, tako za bluze kot za krila, ki so bila krojena na pas. Fantje so bili skoraj brez izjeme oblečeni v dolge hlače, belo srajco, telovnik in suknjič. Ker je bilo fotografranje vedno poseben dogodek, lahko pred-

Slika 13: Fotografija šolarjev, 1901. (Iz arhiva avtorice prispevka.)

videvamo, da so oblačila, v katera so oblečeni ti otroci, boljša oziroma praznja. Delovna oblačila se verjetno niso kaj dosti razlikovala od teh na fotografijah, verjetno so bila bolj preprosta in narejena iz cenejših materialov. Fotografija nas tudi pouči, da so imeli fantje brez izjeme kratko postrizene lase, deklice pa so imele lase spletene v kito, ki so jo zvile na temenu.

Po prvi svetovni vojni, ko so odrasli na podeželju začeli slediti sočasni modi, so se spremenila tudi otroška oblačila. Najbolj opazno je to pri dekliških oblekah, ki so pogosto krojena po kroju, priljubljenem med odraslimi, s to razliko, da so bila krila krajša kot pri odraslih ženskah. Pri dečkih bistvenih sprememb ni, še vedno so bili najpogosteje oblečeni v pomanjšano različico moške obleke.

Otroška oblačilna moda mestnega prebivalstva se je drugače kot podeželska razvijala s sočasno modo odraslih.

Do druge svetovne vojne naj bi mlajši otroci do štirih ali petih let oziroma do vstopa v šolo nosili bele srajčne obleke (Makarovič 1988: 31). Fantje so svoje prve hlače pogosto dobili šele ob vstopu v šolo.

Dojenčke so vse do druge svetovne vojne povijali *v štručko*, kar naj bi pripomoglo k pravilni rasti in odstranilo nevarnost, da bi se otrok zadušil, ker bi si potegnil odejico čez glavo. Za dojenčke je bila navadno pripravljena le skromna oprema, nekaj pleničk, srajčk in kopic. Za plenicke so pogosto uporabljali stare srajce in rjuhe, ki so jih razrezali na primerno velikost.

Otroška moda se torej na podeželju ni bistveno razlikovala od mode odraslih. Otroci so bili pogosto oblečeni v pomanjšane različice oblek svojih staršev. V meščanskem okolju je bilo nekoliko drugače. Otroci so imeli drugače krojena oblačila, ki so se razlikovala od oblačil odraslih.

GOSTI V ZDRAVILIŠČU IN NJIHOV VPLIV NA OBLAČENJE DOMAČINOV

Zdravilišče v Rogaški Slatini je v 1. polovici 20. stoletja spadalo med kraje, kamor se je hodila sproščat elita tedanje evropske družbe. Ker je bilo to mondano letovišče, so se gostje oblačili po tedanji visoki modi. Besede sogovornika:

»Drugače pa je bilo zdravilišče zelo mondano. To veste. Samo od maja pa do septembra. Septembra je še bilo odprto, drugače pa je bilo vse zaprto. In seveda gostinje so bile večinoma iz Beograda, iz Soluna, Budimpešte. Iz vseh krajev.«

Glede na to, da so lahko domačini spremljali visoko modo tedanjega časa, čeprav samo od daleč, saj med goste v park niso smeli, me je zanimalo, ali so se zgledovali po modi gostov in ali so jih želeli posnemati.

Odgovor je bil vedno nikalen. Moda gostov v zdravilišču jim je bila gmotno nedosegljiva, zato se niso niti želeli zgledovati po njej. Vsekakor me je takšno spoznanje nekoliko presenetilo, saj sem pričakovala, da so vsaj ženske po tihem sanjale, da bi lahko bile oblečene po modi, ki so jo nosile gostje, in so si obleke krasile tako, da bi jim bile čim bolj podobne. Ampak ni bilo tako. Za domačine je bila moda gostov nekaj, kar so občudovali, ne pa nekaj, po čemer bi se zgledovali; kljub »vsakodnevnim modnim revijam visoke mode« tedanjega časa so se oblačili tako, kot je bilo v njihovem okolju sprejemljivo.

Bolj ko se raziskuje oblačenje v začetku 20. stoletja, bolj se poudarja, kako se je kmečko prebivalstvo zgledovalo po oblačenju meščanov. Ravno na primeru tega kraja pa lahko ugotovimo, da je bilo samo deloma tako. Oblačilna moda podeželskega prebivalstva se je le malo naslanjala na visoko modo. Tako kot je danes

slog oblačenja bogatejših slojev prebivalstva drugačen od sloga oblačenja manj premožnih, je enako veljalo tudi za preteklost. V podeželskem okolju se je mestna oblačilna moda prilagajala tako, da je ustrezala bivanjskim razmeram. Dolžina kril je bila v mestnem okolju lahko daljša, medtem ko so morala biti krila na vasi krajša, saj bi se prehitro uničila, če bi se vlekla po tleh. Blago je moralo biti primerno za vzdrževanje in uporabo. Oblačila pa so morala biti prilagojena tudi socialnim in družbenim pravilom. Kmetica se ni smela obleči kot meščanka, saj bi bila tarča posmeha in neodobravanja. Moda premožnejših slojev je bila podeželskemu prebivalstvu tuja in nedostopna. Modne smernice mestnega okolja so v oblačenje najprej vnašale ženske iz obrtniškega okolja, ki pa so to modo že prilagodile svojemu okolju, nato premožnejše tržanke, šele potem so jo prevzele kmetice, ki pa so jo spet prilagodile normam okolja in svojim potrebam. Lahko potem kljub temu rečemo, da so se zgledovali po mestni modi? Lahko, ampak v mislih moramo imeti, da so v podeželsko modo prišli samo tisti elementi, ki so jim bili dostopni in družbeno sprejemljivi, pa še to v prilagojeni obliki. Kmetica ni nikoli želela in se tudi ni trudila, da bi bila videti tako kot meščanka višjega sloja, saj ji je bila takšna oblačilna podoba preveč tuja in nedostopna, želela pa se je videti kot sovaščanka iz premožnejše družine, torej se je zgledovala po modi nekoga, ki ji je bil družbeno bližji.

Sklep

V preteklosti so zapovedi družbe in vladajočih slojev omejevale in opredeljevale oblačenje posameznikov, zato se je razlika med višjimi in nižjimi sloji odražala tudi v oblačilni podobi. Vse do druge svetovne vojne so se višji sloji oblačili v obleke, ki so odražale modne vplive časa, medtem ko se je revnejše prebivalstvo oblačilo v obleke, ki so odražale drugačna moralna načela, vrednote in tudi socialno stanje ter ekonomske zmožnosti.

Od prvih upodobitev s konca 18. stoletja do sredine 19. stoletja lahko rečemo, da se je podeželsko prebivalstvo v okolici Rogaške Slatine oblačilo po šegi alpskega oblačilnega okolja. V drugi polovici 19. stoletja se je podeželsko prebivalstvo v okolici Rogaške Slatine že začelo spogledovati z oblačilno kulturo in modnim slogom mestnega prebivalstva. Tako se je osnovni kroj oblačil, ki so jih nosili meščani in podeželski prebivalci, v drugi polovici 19. stoletja poenotil. Od takrat naprej ni bilo več jasnih pokrajinskih oblačilnih razlik. Meščana si ločil od kmeta samo po blagu obleke ter bolj bogatih dodatkih, ne pa več po osnovnem kroju. Rogaška Slatina in njena okolica nista bili nobena izjema.

Oblačilna podoba mestnega in podeželskega prebivalstva se je od sredine 19. stoletja do druge svetovne vojne vedno bolj približevala in usklajevala, a še vedno sta oblačilni podobi ljudi iz mesta in vasi ostali daleč druga od druge, kljub mnogim podobnostim so obstajale razlike. Tako kot drugod po Sloveniji so tudi tukaj ljudje sprejeli mestno modo tistega časa, seveda so jo prilagodili svojim potrebam in družbenim normam. Lahko rečemo, da je podeželsko prebivalstvo prevzelo osnovne kroje oblačilnih oblik, vendar so se mestni modni slogi na podeželju uveljavili nekako s pet- do desetletno zamudo. Šele po prvi svetovni vojni so se sočasni modni slogi z enako hitrostjo uveljavljali tako v mestih kot na podeželju, a sočasno so obstajale tudi velike razlike – med mladimi in starimi, med delavci, polkmeti in kmeti ...

V vsakdanjem življenju smo ujetniki nenapisanih pravil, ki določajo naše oblačenje, kot tudi komercialnih vplivov in trenutnih modnih smernic, ki določajo ponudbo v trgovinah. Torej bi lahko rekli, da je izbira oblačil, ki jih nosimo, le deloma odvisna od naših želja in okusa.

Viri in literatura

- Baš, Angelos
1984 *Opisi kmečkega oblačilnega videza na Slovenskem v 1. polovici 19. stoletja*. Ljubljana: SAZU.
- 1987 *Oblačilna kultura na Slovenskem v Prešernovem času*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- 1992 *Oblačilna kultura na Slovenskem v 17. in 18. stoletju*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- 2004 'Moda'. V: *Slovenski etnološki leksikon*. Baš, Angelos, ur. Ljubljana: Mladinska knjiga. Str. 333.
- Barnard, Malcolm
2005 *Moda kot sporazumevanje*. Zbirka Sodobna družba. Ljubljana: Sophia.
- Curk, Tina
2006 Spodnje perilo: So ga mar kmečke ženske res poznale? V: *Folklorik* 2: 29–35.
- Geramb, Konrad
1934 *Steirisches Trachtenbuch*. Graz: Leuschner & Lubensky.
- Goodrum, Alison
2001 Land of Hip and Glory: Fashioning the 'Classic' National Body. V: *Dress to Impress: Looking the Part*. Keenan William J. F., ur. Oxford, New York: Berg. Str. 85–104.
- Krašovec Pogorelčnik, Mateja
1997 *Estetika oblačenja*. Delovni zvezek. Velenje: Založništvo Pozoj. Makarovič, Marija in Angelos Baš
- 2004 Ljudska noša. V: *Slovenski etnološki leksikon*. Baš, Angelos, ur. Ljubljana: Mladinska knjiga. Str. 289–299.
- Makarovič, Marija
1971 *Slovenska ljudska noša*. Ljubljana: Centralni zavod za napredek gospodinjstva: Slovenski etnografski muzej.
- 1987 *Slovenska ljudska noša v besedi in podobi: Kozjansko*. Ljubljana: Zveza kulturnih organizacij Slovenije.
- 2007 *Obleka predela človeka: Oblačilna kultura v kmečkem okolju na severu in jugovzhodu Štajerske od 18. do 20. stoletja*. Maribor: Študentska založba Litera.
Občina Rogaška Slatina
Internetni vir: <http://www.rogaska-slatina.si/>
Paladin, Jasna
- 2007 *Črna noša: katalog razstave*. Kamnik: Agencija za razvoj turizma in podjetništva v občini Kamnik.
- Režek, Adolf
1964 *Rogaška Slatina: na starih slikah, fotografijah, zemljevidih, spominkih in kozarcih*. Rogaška Slatina: Zdraviliški svet.
- SSKJ
2010 *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Elektronska verzija. Amebis; program ASP32.
- Sok, Jasna
1991 *Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja: 20. stoletje. Občina Šmarje pri Jelšah*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Šrimpf, Katarina
2010 *Oblačilna kultura Rogaške Slatine in okolice od 2. polovice 18. stoletja do druge polovice 20. stoletja*. Diplomsko delo. Ljubljana: Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Filozofska fakulteta.